

УДК 338.512

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ ЩОДО ТРАКТУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВЯК ЧИННИКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Довгаль О.Г., аспірант

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Статтю присвячено аналізу еволюції наукових підходів та концепцій щодо дослідження ролі інтелектуальних ресурсів у економічному зростанні.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, людський капітал, інтелектуальний капітал, інтелектуальний актив, інновації, капітал знань.

Постановка проблеми. Становлення і розвиток категорії «інтелектуальний ресурс» (ІР) в економічній теорії пов'язано зі спробами усвідомлення вченими особливостей і специфіки «невідчутних» активів як невід'ємної риси формування постіндустріального суспільства. У дослідженнях щодо визначення сутності ІР вчені оперують такими схожими між собою поняттями, як знання, людський капітал, інновації, інформація, капітал знань, «невидимі» ресурси, «невідчутні» ресурси, інтелектуальні засоби, інтелектуальний актив і інтелектуальний капітал. У процесі дослідження характеру і ступеню впливу НТП на розвиток виробництва економістами було запропоновано різнобоке трактування ІР у відповідності до різних шкіл та концепцій. При цьому увагу дослідників було спрямовано на такі аспекти проблеми: визначення «невідчутних» активів як чинника економічного зростання, обґрунтування місця цих активів у структурі економічних відносин, а також визначення ролі таких активів у ефективності функціонуванні сучасного підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Представляє інтерес еволюція теоретичних концепцій, що розкривають розвиток уявлень вчених про природу і сутність інформаційно-інтелектуальних ресурсів і продуктів. Серед зарубіжних дослідників цієї проблеми можна виділити І. Шумпетера (дослідження технічної інновації), М. Полані (концепція загальних знань, дослідження і структуризація знань як капіталу), П. Ромера (нові теорії зростання, вплив унікальних конкурентних переваг на економічне зростання), П. Салівана (управління інтелектуальним активом, життєвий цикл інтелектуального активу), К. Свейбі (моніторинг інтелектуального активу), Л. Едвідсона (оцінка вартості інтелектуального активу), П. Страссмана (управління ІР), Л. Прусака (структуризація ІР) та ін. [1; 2]. Серед дослідників різних аспектів управління ІР можна відзначити, наприклад, Ю.П. Анісина (інноваційний менеджмент, інструменти і методи управління інноваціями), С.М. Клімова (формування і стратегічне управління ІР), Е.П. Скорнякова (методи оцінки комерційної вартості винаходів) [3]. У роботах перерахованих авторів розглядаються різні аспекти управління ІР, проте дотепер так і не сформувався вичерпне уявлення про природу і сутність «невідчутних» активів підприємства. Незважаючи на загальне визнання інформації як природи цих активів, їх трактування дотепер не є загально визнаним. Кожен дослідник має суто індивідуальну точку зору на це явище, використовуючи при тому різні терміни. Основна увага приділяється дослідженню інформаційних ресурсів і інформаційних потоків підприємства, що пов'язано з формуванням і використанням засобів і продуктів інтелектуальної діяльності суб'єктів бізнесу.

Мета статті. Аналіз та хронологія виникнення теоретичних концепцій та їхній внесок в дослідження категорії ІР.

Виклад основного матеріалу. Перш за все слід відзначити, що історично першим в цій низці стало визначення поняття людського капіталу, що було запроваджене засновниками класичної економічної теорії А. Смітом і Дж. С. Міллем як загальне поняття кількості і якості людської здібності до праці. В цей період було встановлено зв'язок кількісних характеристик людського капіталу з демографічними тенденціями зміни чисельності працездатного населення [4, с. 96-99].

Проте найбільший інтерес завжди викликали чинники, що визначають якість людського капіталу і, як наслідок, можливості зростання ефективності праці. До цих чинників належать освіта і наука, що знаходяться в тісному взаємозв'язку. Саме у цьому аспекті проблемами люд-

ського капіталу займалися представники неокласичного напрямку економічної теорії, і, перш за все І. Фішер, що розглядав вплив освіти на людський капітал.

Надалі до початку ХХ ст. економічна наука розглядала поняття «невідчутних» активів з двох боків. З одного боку, вона визнавала важливу роль науки і освіти в суспільному розвитку, з іншого – виводила ці ресурси за рамки економічного аналізу. К. Маркс відзначав, що з розвитком крупної промисловості створення дійсного багатства стає менш залежним від робочого часу і кількості витраченої праці, а залежить швидше від загального рівня науки і від прогресу техніки (або від застосування науки до виробництва). В той же час сам науковий прогрес розглядався ним як суспільне і загальнодоступне благо або чинник виробництва, витрати щодо використання якого були набагато меншими порівняно з традиційними елементами матеріальних і трудових витрат. В межах трудової теорії вартості К. Маркс пов'язував категорію суспільно необхідної праці як міри вартості із середнім рівнем вміння працівників, проте розглядав розвиток капіталістичної економіки виключно як процес відчуження «інтелектуальних потенцій» виробництва від виробників [5].

У 1912 р. І. Шумпетер в роботі «Теорія економічного розвитку» розглядав технічну інновацію як економічний засіб, який може бути використано підприємцем з метою здобуття вищого прибутку. І. Шумпетер відмовився від погляду на рівновагу як нормальний стан економіки, поставивши основною задачею її динаміку. В основі економічного розвитку, відповідно до концепції І. Шумпетера, лежать інноваційні процеси, суть яких полягає в здійсненні нових комбінацій чинників і умов господарської діяльності. Еволюційний характер цих процесів полягає в тому, що вони відбуваються на вже існуючих підприємствах і реалізуються тими ж працівниками, але вживання наявних засобів – абсолютно інше. Каталізатором економічного розвитку І. Шумпетер вважав дифузцію інновацій, тобто розповсюдження в часі вже однієї рази освоєної та використаної інновації в нових умовах або місцях застосування [6, с. 126-135]. В очікуванні високого прибутку ефективна інновація послідовно імітувалася групами господарюючих суб'єктів, яких І. Шумпетер розділяв на «ранніх реципієнтів», «ранню більшість» і тих, що «відстають». Внаслідок кумулятивного збільшення числа імітаторів виникав хвилеподібний процес, аналогічний «довгим хвилям» Н.Д. Кондратьєва. Першим розробником сценарію техніко-технологічних змін і циклічного «довгохвильового» розвитку за рахунок хвилеподібного руху спадів і підйомів в економіці був Н.Д. Кондратьєв. Він ще не пов'язував хвилеподібні кон'юнктурні цикли в економіці з технологічними змінами, але припускав, що в роки процвітання винаходи, що до цього не використалися, можуть знаходити корисне використання [7]. У своїх пізніших роботах І. Шумпетер вивів теорію «довгих хвиль» з технічних змін, надаючи їм першорядне значення у своєму сценарії розвитку [6, с. 231]. Саме він запровадив в ужиток категорію «технічна революція» як тягову силу циклів Кондратьєва, розробив теорію інноваційних «пакетів» і виділив три великі хвилі, пов'язані з використанням і поширенням парової машини, залізниці, а також електричної енергії і автомобіля. Розроблений І. Шумпетером еволюційний підхід зробив значний вплив на економічну думку наступних десятиліть, направивши її на вивчення чинників і інструментів інноваційного процесу, і зокрема інформаційно-інтелектуальних ресурсів.

Приріст ефективності праці в моделі економічного зростання Р. Солоу відбувається з постійним темпом і є наслідком технічного прогресу, який повинен вивести на стійкий рівень капіталоозброєності, що і забезпечує постійну ефективність праці. Модель Р. Солоу будувалася на уявленні про гомогенність капіталу і робочої сили і не враховувала додаткових чинників, що впливають на якість капіталу і робочої сили і, таким чином, впливають на економічне зростання. Найважливішою заслугою Р. Солоу вважалось те, що він у 1956 р. довів економічну дію технологічних змін (оцінивши її в 90%) Він використав класичну функцію Кобба–Дугласа: $Y = K^{\alpha} L^{1-\alpha}$, де K – капітал; L – труд; $0 < \alpha < 1$, – і перетворив її, ввівши технологічну константу A : $Y = AK^{\alpha} L^{1-\alpha}$ [8, с. 356-359]. Пізніше робилися неодноразові спроби економістів побудувати моделі економічного зростання, які спираються на неокласичний принцип економічної рівноваги, що полягає в рівності попиту і пропозиції на всіх ринках, і що враховують чинник технологічного прогресу.

Вагомий внесок в дослідження ролі ІР в економічному зростанні зробив М. Калецьки, який розробив іноваційно-центричну модель, згідно з якою в межах циклу можна забезпечити постійне зростання, але імпульси, що визивають зміни в системі умов, можуть відвести економіку в інший бік і вилитися у стрибкоподібний розвиток. М. Калецьки порівняв нові технічні рішення з періодичними шоками, які стимулюють виробника [9]. У довгостроковій перспективі вони скорочують

тривалість економічних спадів і подовжують періоди економічних підйомів. Внаслідок цього для довгострокової тенденції залежатиме від колишніх темпів зростання економіки і швидкості технологічного прогресу. Більш пізніші дослідження М. Калецького підтвердили той факт, що економічні змінні величини впливають на технологічні зміни. На статистичному аналізі історичної ретроспективи він дослідив вплив зміни індексів споживчих цін на різноманітні товари і послуги і зробив висновок, що надприбуток за цей період виник не внаслідок підвищення цін, а внаслідок зниження собівартості за рахунок застосування нових наукових і технічних рішень [9].

Економічна теорія інформації формувалася одночасно з розвитком теоретичних концепцій економічного зростання. У 1948 р. американський математик Н. Вінер розробив і обґрунтував кібернетичну теорію інформації, згідно з якою інформація є набором не лише різних відомостей, але й комунікацій, що здійснюють доставку, обмін і перетворення цих відомостей. Він проаналізував підходи до кількісної оцінки інформації, під якою розумів кількість, протилежну ентропії [10, с. 283]. Математик К. Шеннон в роботі «Математична теорія і комунікації» представив інформацію у вигляді кількісної міри комунікаційних обмінів. В протилежність Н. Вінеру К. Шеннон стверджував, що кількість інформації дорівнює ентропії [10, с. 288].

Висновки. Таким чином, теоретичні концепції про природу і сутність інформаційно-інтелектуальних ресурсів і продуктів, а також їхній вплив на економічне зростання, активно розвиваються, оскільки ідея використання інтелектуального капіталу та інтелектуальних активів для зменшення невизначеності та підвищення обґрунтованості економічної політики не втрачає актуальності.

Література:

1. Полани М. Личностное знание. На пути к посткритической философии/ Под ред. В.А. Лекторского, В.А. Аршинова; пер. с англ. М.Б. Гнедовского, Н. М. Смирновой, Б. А. Старостина. – М., 1995.
2. "Economic Growth," The Concise Encyclopedia of Economics, David R. Henderson, ed. Liberty Fund 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stanford.edu/~promer/pubs.html>
3. Климов С.М. Интеллектуальные ресурсы общества / С.М. Климов. – СПб.: Знание, 2002. – 199 с.
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов/ А.. Смит. – М.: Эксмо, 2007. – Сер.: Антология экономической мысли – 960 с.
5. Маркс К. Капитал/ К. Маркс. – Т.1. –1867. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.esperanto.mv.ru/Marksismo/Kapital1/index.html>.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры)/ Й. Шумпетер; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
7. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры/ Н.Д. Кондратьев. –1928. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/kond/in-dex.php.
8. Глухов В.В. Экономика знаний/ В.В. Глухов, С.Б. Коробко, Т.В. Маринина. – СПб. : Питер, 2003. – 528 с.
9. Kalecki, M. Essay on the Theory of the Business Cycle (1933) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://scepisis.ru/library/id_1822.html.
10. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике/ К. Шеннон. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1963. – 830 с.

Аннотация

ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ О ТРАКТОВКЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ РЕСУРСОВ КАК ФАКТОРА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Довгаль А.Г., аспирант

Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина

Статья посвящена анализу эволюции научных подходов и концепций к исследованию роли интеллектуальных ресурсов в экономическом росте.

Summary

EVOLUTION OF THE THEORETIC CONCEPTS ABOUT ROLE OF INTELLECTUAL
RESOURCES AS ECONOMIC DEVELOPMENT'S FACTOR

Dovgal A. G, post-graduate student
V. N. Karazin Kharkiv National University

The article is devoted to the analyse of scientific approaches and concepts to investigation role of intellectual resources in economic growth.

Key words: intellectual resources, human capital, intellectual capital, intellectual assets, innovation, capital of knowledge.

15.12.2009 .

КерієнуК:
©, 2010 .